INADVERTENŢE PRIVIND CERCETAREA DOMNIEI LUI IOAN VODĂ CEL VITEAZ ÎN MOLDOVA (1572—1574)

CONSTANTIN CIHODARU

În istoriografia mai veche şi mai nouă şi-a făcut loc o discuţie plină de contradicţii în legătură cu autorul trădării lui Ioan Vodă cel Viteaz în lupta de la Cahul, în iunie 1574 şi cu funcţiile deţinute de el ca dregător în Moldova. Izvoare istorice contemporane cu evenimentul în cauză, cum sînt descrierile domniei lui Ioan Vodă făcute de Paprocki [1] şi Gorecki [2], dau ca autori al acestui fapt ruşinos pe pîrcălabul Ieremia Cernăuţeanul („Burcalab Zannovietzki“ la primul [3] şi „Czarnaviecium Barcalabum, praefectus arcis Chocinensis“ la al doilea [4]). La cel din urmă mai apare şi informaţia că Ieremia (Veremia) era *magister equitum* [5], deci comandant al călărimii moldovene, hatman şi portar de Suceava. Dacă în adevăr lucrurile s-ar prezenta astfel, ar fi unicul caz din istoria Moldovei, cînd una şi aceeaşi persoană a cumulat cele două dregătorii. Lăsăm, deocamdată, la o parte numele de Cernăuţeanu, care a putut fi purtat de familia lui Ieremia, dar tot atît de bine s-ar putea lega de stărostia Cernăuţilor tot un fel de pîrcălăbie.

Cei doi autori poloni, redactîndu-şi operele în forma clasică şi presărîndu-le cu lungi discursuri şi cu date discutabile, se străduiesc să accentueze prin orice mijloace dramatismul acelor împrejurări. Relativ la evenimentele din vara anului 1574, ei ne informează că în timpul atacului asupra Tighinei, lui Ioan Vodă i-a venit vestea că turcii concentraseră o mare oştire în Dobrogea şi făceau pregătiri pentru a trece în nordul Dunării. Luînd cunoştinţă de această gravă ameninţare care plana asupra ţării, Ioan Vodă a pus la dispoziţia pîrcălabului Ieremia, numit Cernăuţeanul, un corp de oştire numărînd vreo 1 300 de oameni şi l-a trimis spre a opri la vadul de la Oblucita trecerea oştirii turceşti la nord de Dunăre. Ostaşii lui Ieremia şi-au făcut pe deplin datoria, au apărat cu succes vadul şi au împiedicat trecerea duşmanului în nordul fluviului.

---

[1] Bartolomeu Paprocki, *Warhafftige Beschreibung der Krieges welchen der walachische Woievod Iuon mit den Turken gefrühet*, 1576, în *Tezaur de monumente istorice*, III, 1864, p. 273—286.

[2] Leonard Gorecki, *Descriptio belli Iuoniae vaiuodae Valachiae quod anno MDLXXIIII cum Selymo II Turcarum imperatore gessit*, Frankfurt, 1578, *ibidem*, p. 209—252.

[3] Paprocki, *op. cit.*, p. 281.

[4] Gorecki, *op. cit.*, p. 236.

[5] *Ibidem*, p. 225.

În fața acestui insucces, comandanții oștirii turcești și Petru Șchiopul, noul domn numit de Poartă în locul lui Ioan Vodă, au chemat la ei pe pîrcălabul Ieremia, l-au convins să-și trădeze domnul, plătindu-i suma de 30 000 galbeni unguresți și făcîndu-i și alte promisiuni. El trebuia nu numai să înlesnească trecerea turcilor peste Dunăre, ci să și furnizeze domnului său informații false cu privire la efectivele oștirii turcești [6].

După săvârșirea acestui prim act de trădare, Ieremia a revenit în tabăra domnului care de această dată era la Huși [7] și aici așa cum convenise cu pașalele otomane a arătat că nu a putut opri trecerea turcilor la nord de Dunăre, dar că efectivele lor sînt reduse și indisciplina mărește slăbiciunea oștirii lor. Autorii în cauză considerau pe Ieremia atît de naiv, încît să debiteze în fața lui Ioan Vodă, om cu o minte deosebit de ascuțită [8], informații atît de contradictorii și anume că oștirea sa nu a putut opri pe turci, dar că aceștia erau în număr redus și nedisciplinați, deci ușor de învins. Hașdeu, într-un adaos la monografia sa, arată cît de exagerate sînt datele cuprinse în expunerea lui Paprocki [9]. Cînd acesta afirmă că trădarea lui Ieremia fusese plătită cu 30 000 de galbeni, el nu-și dădea seama că suma aceasta atingea aproape valoarea tributului plătit de Moldova pe un an Porții otomane.

La Dunăre și la Huși s-ar fi consumat primul act al trădării lui Ieremia. Al doilea a urmat în lupta de lîngă Cahul. Aici pîrcălabul cu călărimea de sub comanda sa a trecut la începutul luptei în tabăra turcească. Rîndurile lor au fost însă întoarse de turci împotriva moldovenilor rămași credincioși lui vodă și au fost decimate de focul artileriei acestora [10]. Istoricii poloni citați mai adaugă că trădătorul era unul dintre intimii domnului și îl însoțise în timpul pribegiei sale prin țările străine [11]. Referințele date de cei doi istorici au fost utilizate într-un număr mare de scrieri care au apărut în anii care au urmat [12].

Dintre cronicarii moldoveni le-au cunoscut Grigore Ureche și Nicolae Costin. Primul era în măsură să controleze prin martori oculari ai evenimentelor din anul 1574, afirmațiile scriitorilor poloni. Din această cauză, ele apar retușate în opera sa. El scrie lămurit că „Ion Vodă dacă au înțeles, cu oastea sa, cu toată, s-au pornit și au supus oastea sa suptu Tighina și au trimis o seamă de oaste cu Ieremia pîrcălabul de Hotin, ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea. Ce anevoie iaste a opri cei puțini pe cei mulți și cei slabi pe cei tari .... Văzînd Ieremia pîrcălabul

---

[6] *Ibidem*, p. 236 și urm. ; Paprocki, *op. cit.*, p. 281 și urm.

[7] În alte izvoare se afirmă că Ioan Vodă își ținea ostașii în tabără lîngă Iași, cf. Hurmuzaki, II, 1, p. 706 (Raportul lui Carol Rym și a lui David Unguad).

[8] *Cronica lui Azarie* în *Cronicile slavo-romîne din sec. XV—XVI*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 148.

[9] B. P. Hașdeu, *Ioan Vodă cel Cumplit*, ed. a 2-a, București, 1894, p. 229 și urm.

[10] *Ibidem*, p. 141 și urm, Hașdeu atribuie în mod greșit, funcția de portar de Succava, sub Ioan Vodă, lui Slăvilă.

[11] v. B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 31. Afirmația „emigrat încă sub Lăpușneanu" ar trebui precizată. După cum se va vedea este vorba de Bogdan Lăpușneanu.

[12] v. Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, ed. a 2-a, București, 1966, p. 5 și urm. ; Scarlat Calimachi, *Un nou izvor istoric despre Ion Vodă cel Cumplit*, în „Buletinul Ion Neculce", IX, p. I-a, p. 64 și urm.

că nu-i poate opri, s-au întors şi de sîrg au dat de ştire lui Ion Vodă“ [13]. Se arată aici numai insuccesul lui Ieremia şi nu se pomeneşte nici un fel de trădare. Cronicarul se îndoieşte şi asupra celui de al doilea act al trădării, săvîrşit de Ieremia înainte de începutul luptei de la lacul Cahul. În legătură cu aceasta, Ureche spune numai atît: „La începutul războiului zic unii că o seamă de moldoveni să se fi închinat la turci şi turcii i-au pus în frunte de s-au oprit focul într-înşii, de au pierit cu totul“ [14]. Face aluzie la afirmaţiile lui Gorecki şi nu dă nici un nume ca unul ce nu credea în ele. Felul cum introduce aceste informaţii în cronica sa prin folosirea termenului „zic“ exprimă toată îndoiala asupra veridicităţii lor. Dacă ar fi fost sigur nu ar fi ezitat aşa cum face atunci cînd relatează trădarea boierilor Cozma Murgu, Bilăi şi Slăvilă şi ar fi găsit cuvinte ca să-l scuze şi pe Ieremia, aşa cum scuză şi comportarea acestora. El înregistrează pe cei trei boieri cu specificarea înaltelor dregătorii în care, spre a atrage şi pe alţii, noul domn i-a numit imediat. Primul a devenit mare vornic al Ţării de Sus, al doilea al Ţării de Jos şi cel de-al treilea hatman şi portar de Suceava.

Nicolae Costin, înzestrat cu mai puţin discernămînt critic, acceptă fără rezerve spusele informatorilor săi poloni. Referindu-se la pretinsa trădare a lui Ieremia în lupta de la lacul Cahul, el spune: „Ce Ion Vodă, ca om cu inima mare ce era, să nu-şi blăzuiască inimile pentru Ieremia pîrcălabul, care au viclenit pe domnul său, aşea, îndată au poroncit să dea din tobe şi din trîmbiţe semn de război. Iară turcii au pus în frunte pe Ieremia pîrcălabul de-i mîna dinapoi ca pe nişte vite asupra oştirii lui Ion Vodă. Iară Ion Vodă au poroncit de au slobozit săneţile toate într-înşii, de au pierit pînă la urmă. Cei care nu au murit de focul lui Ion Vodă, îi ucidea turcii din urmă, de nu putea să străbată de trupurile căzute“ [15].

Istoricii noştri, în general, deşi unii nu au dat prea multă crezare spuselor din Paprocki şi Gorecki, au acceptat actul de trădare de la lacul Cahul şi s-au străduit să identifice, cît mai de aproape, pe autorul lui. Astfel Bogdan P. Haşdeu în monografia sa despre *Ion Vodă cel Cumplit*, considerînd în mod eronat, că funcţia de hatman a fost deţinută în timpul domniei lui Ioan Vodă de Slăvilă şi acceptînd că Ieremia a deţinut numai funcţia de pîrcălab, credea că-l poate identifica în persoana lui Ieremia, pîrcălab de Orhei, căruia greşit îi dă numele de Ieremia Golia. El ajunge la acest rezultat în cercetările sale, prin analiza unui act din 10 martie 1575, publicat cu dată greşită de 10 mai şi cu alte greşeli în *Zapiski Odescago obšcestva po istorii i drevnosti* [16] şi de asemenea în *Documente privind Istoria României* [17]. Prin acest act, Ion voievod dăruieşte lui Ion Golia

[13] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 201–202.

[14] *Ibidem*, p. 202.

[15] N. Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, ed. Ioan St. Petre, Bucureşti, 1942, p. 527–533.

[16] p. 253–254.

[17] DIR, A, XVI, 3, p. 36. Aici este publicat sub data greşită de 10 mai 1574. Haşdeu, comparînd textul documentului cu cel al unei copii transcrise după el în condica 1015 de la Arh. St. Bucureşti, o rectifica în 10 martie 1574. În DIR s-a citit greşit numele Mocşia, care este redat sub forma Domocşia (*meždo Molovat i meždo Mocşia* nu *meždo Molovat i mež Domocşia*).

logofăt, Tudorei şi lui Ieremia pîrcălab de Orhei, două locuri din pustie la Nistru şi anume Oxentia între Molovata şi Moxia şi altul la capătul Peşterilor, mai sus de Orheiul vechi. Haşdeu credea că Ieremia, unul din beneficiarii menţionaţi în acest act, era fratele marelui logofăt Ion Golia [18]. Analizînd, de asemenea, textul acestui act şi altele în legătură cu familia logofătului citat, Sever Zotta ajungea la concluzia că Ieremia, nu a fost fratele lui Ion Golie, ci cel mult cumnatul acestuia, fiind căsătorit cu sora sa Tudora menţionată în acest act [19]. De altfel el considera că autorul trădării nu era acest boier, ci viitorul hatman Slăvilă [20].

Identificarea greşită a pîrcălabului Ieremia Cernăuţeanul cu un inexistent Ieremia Golia pîrcălab de Hotin, făcută de Haşdeu, a trecut apoi în toate manualele folosite în şcolile de toate gradele precum şi în opere istorice şi literare (*Patima roşie* de Sorbul).

Pagini pline de indignare descoperim astfel în opera lui Xenopol. „Golia — spune el — rămăsese tot ce era, fire de vulpe şireată şi trădătoare, îmbrăcată în chip de om şi lucru şi mai înjositor nu fu măcar răsplătită cu o ambiţioasă mărire, ci cu bani, cumpărată şi vîndută ca o marfă de tarabă ...... Pentru această sumă, peste care i se mai făgăduia încă şi alta, Ieremia nu se sfii de a vinde pe domnul, prietenul şi binefăcătorul său şi a călca jurămîntul ..... De aicea îl vedem cu o îndrăzneală ne mai pomenită, revenind lîngă Ioan şi luînd comanda cavaleriei în lupta hotărîtoare ce era să înceapă. Atacul trebuia să înceapă de la stînga, unde se afla cavaleria sub hatmanul Golia, care sperase că va putea dobîndi pe domn în mijlocul ei“ [21].

N. Iorga, în lucrările sale mai vechi, deşi se îndoia de veracitatea informaţiilor date de Paprocki şi Gorecki, mai ales în privinţa amănuntelor cu privire la isprăvile săvărşite de cazaci „în care închipuirea îşi are locul“, totuşi reproduce cu oarecare îndoială informaţiile date de ei. El ne arată că domnul a trimis la Dunăre să apere vadul la Oblucița pe Ieremia, „fost staroste de Cernăuţi şi acum hatman“. Îl credea sigur; dintre boieri „erau să trădeze îndată Bilăi, Murgu şi Slăvilă hatman“. Ieremia „le-ar fi lăsat vadul“ (turcilor) pentru 30 000 de galbeni. În timpul luptelor de la lacul Cahul, el a trecut la duşmani cu cei 13 000 de oameni ai săi „cu pălăriile în suliţi şi săbii“ [22].

Într-un alt studiu, mai vechi, merge pe urmele lui Haşdeu şi ne arată că în vremea lui Ioan Vodă era în Moldova o familie de boieri, aceea a Golăeştilor, Lazăr Golia avusese cu soţia sa Elena măcar doi fii, pe Ion şi pe Ieremia. Ion devenise marele logăfăt al lui Ioan Vodă. Celălalt frate, Ieremia era la 1574, numai pîrcălab de Hotin, susţine Ureche, de Cernăuţi,

---

[18] B. P. Haşdeu, *op. cit.*, p. 227.

[19] Sever Zotta, *O mistificare genealogică*, în *Inchinare lui N. Iorga*, p. 431 şi urm. Pentru neamul lui Ion Golie logofăt, v. acelaşi în „Bulet. Com. Mon. Ist.“ XVII, fasc. 41, p. 127 şi „Buletinul Ion Neculce“, fasc. 5, p. 39.

[20] Idem, în *Închinare lui N. Iorga*, p. 434.

[21] A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor în Dacia Traiană*, ed. I. Vlădescu vol. V, p. 104.

[22] N. Iorga, *Istoria armatei romîne*, Bucureşti, 1970, (ed. N. Gherman şi V. Iova), p. 183–184.

scriu polonii"[23]. Ieremia, care comanda straja la hotare s-a lăsat cumpărat de dușmani și a dat domnului său informații false. Totuși, mai jos, cînd este pus în situația de a descrie lupta de la lacul Cahul, el afirmă că ar povesti-o amănunțit după Paprocki, „dacă ar avea garanția expunerii lui". Din această cauză, după ce mai sus prezentase trădarea boierilor Cozma Murgu, Bilăi și Slăvilă, el ne vorbește numai despre frumoasa apărare a moldovenilor și în general despre trădarea boierilor, care au trecut la dușman și au fost cei dintîi distruși, despre ploaia care a udat praful de pușcă al moldovenilor și despre retragerea spre seară la Roșcani. Unele din aceste puncte de vedere au fost revizuite în Istoria Românilor[24]. Aici vorbește numai despre o încercare de împotrivire la trecerea Dunării prin Ieremia pîrcălabul de Suceava. În nota care însoțește aici textul ne arată că numele de Cernăuțeanu provine dintr-o confuzie cu numele lui Svercevski, comandantul cazacilor. Cînd descrie lupta de la Cahul vorbește numai despre trădarea boierilor Murgu, Bilăi și Slăvilă.

În tratatul său de Istoria Românilor, Const. C. Giurescu, prezintă pe Ieremia „pîrcălab și portar de Suceava" la fel cu Gorecki[25]. În manualul publicat în colaborare cu Dinu Giurescu se referă în general numai la trădarea boierilor[26].

După cel de al doilea război mondial, au apărut cîteva lucrări mai întinse asupra domniei lui Ioan Vodă[27]. În prima din acestea, opera unor militari, se urmează de aproape informația din Gorecki și Paprocki. Ieremia Golia este trimis la Dunăre spre a opri trecerea turcilor prin vadul de la Oblucița. Aici hatmanul Ieremia s-a lăsat cumpărat cu 30 000 de galbeni și a permis turcilor să treacă în nordul fluviului. Dă apoi domnului informații false, iar în lupta de la lacul Cahul trădează pe domn. La această trădare se mai adaugă apoi și cea săvîrșită de boierii Murgu, Bilăi și Slăvilă[28].

În monografia sa despre Ioan Vodă cel Viteaz, Dinu C. Giurescu cu privire la aceste evenimente are o informație extrem de bogată, dar acceptă datele înregistrate de scriitorii poloni. Face deosebire între Ieremia (Golia) pîrcălabul de Orhei și Ieremia portar de Suceava și hatman. Pe acesta îl considera autor al trădării și-l prezintă cu tot luxul de amănunte dat de Gorecki și Paprocki[29]. Adaugă la numele său consecvent porecla de „Cernăuțeanul".

Ilie Minea face de asemenea deosebirea între Ieremia pîrcălabul de Orhei, pe care îl vede înrudit cu marele logofăt Ion Golia, soția sa Tudora

[23] Idem, Introducere la vol. XI din col. Hurmuzaki, p. XXVI—XXVII.

[24] Idem, *Istoria Românilor V*, București, 1937, p. 153—154.

[25] Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea I-a, ed. a III-a, București, 1940, p. 210.

[26] Const. C. Giurescu și Dinu Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1971, p. 332.

[27] Un deosebit interes pentru problema pe care o urmărim aici prezintă lucrările *Arta militară a moldovenilor în perioada domniei lui Ioan Vodă „cel Cumplit"* apărută fără autor în Editura Militară, București, 1959 și Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, București, 1966 (ed. a 2-a); a mai dat și alta cu caracter de popularizare *Ion Vodă cel Viteaz.*, București, 1971.

[28] *Arta militară a moldovenilor*, p. 60—67, 70.

[29] Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, p. 10, 11, 66—68, 72, 73, 75, 163—164.

fiind sora Anei, encaghina acestuia. După el, trădătorul de la lacul Cahul ar fi fost Ieremia Slăvilă, care este enumerat de Ureche printre boierii trădători [30]. Ipoteza nu se verifică întrucît în toate documentele emise de cancelaria lui Ioan Vodă, portar de Suceava este menționat mai întîi Gîrlea și apoi Ieremia, iar în prima parte a domniei lui Petru Șchiopul numai Slăvilă. Niciodată nu i se spune Ieremia Slăvilă. Hotărît, sînt două persoane diferite.

Rezultă deci din cele discutate pînă aici că adevărul în legătură cu trădarea săvîrșită de unii boieri moldoveni în lupta de la lacul Cahul a rămas necunoscut din cauză că s-a acordat prea mare credit expunerilor făcute de Paprocki și Gorecki și nu s-au cercetat suficient documentele interne.

Într-un astfel de act redactat cu mult mai tîrziu, în timpul domniei lui Alexandru Iliaș cu data de 1621 martie 13, publicat de două ori în aceeași colecție [31], se menționează Ieremia hatmanul cu ocazia unui proces pentru satul Sloboziani, care pe atunci începuse să se numească și Iacobeni, pe Jijia. Alexandru Iliaș întărea acest sat lui Ieremia pîrcălab și lui Dumitru Lupe vornic de gloate, nepoții lui Matiaș logofăt. Ei înfățișaseră domnului „un ispisoc de pîră“ de la Ieremia Movilă voievod, referitor la procesul pe care l-au avut cu fiii lui Toader Clucer pentru acest sat. Au mai înfățișat și un alt document prin care dovedeau că satul în cauză le era de moștenire din timpul lui Petru Rareș. Partea adversă, fiii lui Toader clucer au mărturisit însă în fața lui Ieremia Movilă că au dat *unchiului* primilor, lui *Ieremia hatman*, pentru satul amintit un țimir (surguci), o pereche de brățări de aur și un cal cu rafturi în preț de 380 ughi galbeni. Au mai dat apoi 12 cai lui Petru voievod (Șchiopul) „pentru că luase acest sat să fie domnesc“. Nepoții lui Mateiaș logofăt au înapoiat banii, obiectele primite de hatmanul Ieremia și caii dați lui Petru Șchiopul[32] de Toader clucer, și li s-a restituit satul. Ieremia, unul dintre cîștigătorii din acest proces, a deținut funcția de postelnic și acum era pîrcălab de Hotin. Mai deținuse această funcție și în timpul domniei lui Ștefan Tomșa. Își spunea Ieremia Matieșescu și era fiul unei surori a lui Ieremia hatman.

Actul acesta este de un deosebit interes, deoarece ne prezintă pe hatmanul Ieremia, ca un boier care nu s-a bucurat ca Murgu, Bilăi și Slăvilă de favorurile lui Petru Șchiopul. Conform relatărilor lui Paprocki și Gorecki, acest domn îi făgăduise pe lîngă cei 30 000 de galbeni, dați ca preț al trădării și alte favoruri. Este deci legitimă întrebarea pentru ce, ajuns domn, Petru Șchiopul îi confiscă satul în loc să-i facă alte donații. Răspunsul, ce i se poate da, este clar. Nu! Ieremia, portarul de Suceava al lui Ioan Vodă a îndeplinit în timpul campaniei din vara anului 1574 importante misiuni, dar nu și-a trădat domnul.

Hatmanul menționat în uricul din 13 martie 1621, era fiul lui Matiaș, pîrcălab de Roman și boier în sfat fără dregătorie în timpul lui Ștefan

[30] Ilie Minea, *Letopisețele moldovenești scrise slavonește*, în „Cercetări Istorice", nr. I, (1925), p. 326.

[31] DIR, A, XVII, 4, p. 493 și XVII, 5, p. 20—21.

[32] În nota din DIR, A, XVII, 4, p. 493 se face rectificarea „Ieremia Movilă" în loc de „Petru Șchiopul".

Lăcustă [33] și mare logofăt în a doua domnie a lui Petru Rareș [34]. La 14 decembrie 1545, acest domn îi întărea satul Brăești [35], cumpărat de la nepoții lui Boris Braevici, unul din marii boieri din vremea lui Alexandru cel Bun. După moartea lui Petru Rareș, Mătiaș nu mai este menționat în actele emise din cancelariile fiilor săi Iliaș și Ștefan. Abia la 22 martie 1560 sînt amintiți fiii săi în număr de 12, șapte fete și cinci băieți, printre aceștia aflîndu-se și Ieremia, viitorul hatman. Ei se prezentau în fața sfatului domnesc pentru a li se confirma stăpînirea asupra numeroșilor robi țigani, moșteniți de la părinții lor [36].

Alte date în legătură cu unii din ei descoperim în documentul, dat de Ioan voievod la data de 17 februarie 1573. Vin atunci în fața domnului, din cei 12 fii, numai Ion vistier, Ieremia postelnic (avansat ulterior hatman) și Nicoară comis [37]. Ei deschideau acum un vechi proces în care de mai multe ori fuseseră nedreptățiți. Se plîngeau domnului că atunci cînd a venit Petru Voievod de la Poartă, se înțelege, cu a doua domnie, el le-a dăruit niște vii, luate de la fiii lui Ivăncuț. Tatăl lor, marele logofăt Matiaș, plătise atunci cu 12 000 de zloți tătărești „capetele" acestora, pentru că au ucis pe fiii unui turc, Ionuz beg și „multă avere au luat de la dînșii" [38]. Matiaș logofătul a stăpînit acele vii pînă la moartea sa și apoi le-au ținut fiii săi pînă în timpul domniei lui Alexandru voievod Lăpușneanu. Acum fiii lui Ivăncuț au revendicat viile, dar domnul s-a mîniat și nu le-a dat nici unora, nici altora, ci vornicului Burnar în a cărui folosință au stat pînă la moartea sa. După moartea lui Burnar, fiii logofătului Matiaș au redeschis procesul în fața sfatului domnesc al lui Bogdan Lăpușneanu. Cînd au văzut fiii lui Ivăncuț că nu pot dobîndi viile „au căzut cu minciună și au dat mită mitropolitului Teofan care au făcut cum au putut și a scos cu înșelăciune" ispisocul de la fiii lui Matiaș. L-a dat doamnei Ruxanda, mama voievodului, care l-a aruncat în foc.

Imediat după venirea la domnie a lui Ioan Vodă, fiii logofătului Matiaș au redeschis procesul. Pîrîții au cerut domnului un termen de jumătate de an pentru a restitui sumele plătite beiului turc pentru răscumpărarea crimei săvîrșite de ei. Pentru această amînare intervenise și mănăstirea Voroneț [39]. Pîrîții nu pot plăti și fiii lui Matiaș pun stăpînire pe vii.

---

[33] *Ibidem*, XVI, 1 p. 393—398, 400, 402.

[34] *Ibidem*. p. 411—544.

[35] Probabil numai părți din acest sat, căci nepotul său Ieremia Matieșescu, postelnic și Pîrcălab de Hotin, în timpul domniei lui Ștefan Tomșa cumpăra de la verii săi și de la strănepoții lui Boris Braevici alte părți. v. DIR, A, XVII, 2, p. 22, 251, 313, 316, 332. XVII, 3, p. 100, 119, Pentru cumpărarea satului Brăești, *Ibidem*, XVI, 1, p. 411.

[36] *Ibidem*, XVI, 3, p. 131—132. Locul ras în documentul original (v. nota 2) se poate completa cu numele lui Nicoară, menționat în alte acte de mai tîrziu.

[37] *Ibidem*, XVI, 3, p. 14—15.

[38] La uciderea fiilor lui Ionuz beg au mai participat și Matiaș, fiul lui Ioanaș, pentru care Petru Rareș a plătit 3000 de zloți tătărești și i-a luat satul Șerbănești de pe Siret și Cozma logofăt pentru care a dat Dan portar de Suceava 1000 de aspri și a primit de la el niște vii de la Cotnar. v. DIR. A, XVI,1, pp. 505—506 și XVI, 2, p. 72.

[39] Unul dintre fiii lui Ivăncuț se călugărise cu numele de Efrem și se afla la mănăstirea Voroneț, v. DIR, A, XVI, 3, p. 366.

În actul citat, fiii lui Matiaș logofăt apar cu tituri de dregătorie : Ioan este vistier, probabil al II-lea, căci în sfat apare cu acest titlu alt boier numit Iani [40], Ieremia este postelnic, iar Nicoară comis. Primele documente de la Ioan vodă, avînd lista membrilor sfatului domnesc sînt din 13 și 20 decembrie 1572. În ele, Ieremia nu este menționat în nici un fel. Postelnic este Ioan Caraghiuzel, iar portar de Suceava (hatman) Gîrlea [41]. Abia cu începere de la 17 ianuarie 1573, Ieremia este menționat în acte ca postelnic [42] și deține această funcție pînă în februarie 1574, cînd, după ruperea relațiilor cu Poarta, Ioan Vodă a remaniat sfatul domnesc. Dispar acum din sfat Păcurar, marele vornic al Țării de Sus, înlocuit cu Grumază, și Gîrlea, în al cărui loc este promovat Ieremia, fiul lui Matiaș, fost pînă acum postelnic, ceea ce înseamnă unul dintre cei mai de încredere dregători ai domniei. Au mai fost înlăturați acum Romașco, pîrcălabul de Neamț, în locul căruia a fost adus Toader de la Roman, și Țopa de aici a fost înlocuit cu Caraghiuzel, fost pînă acum pîrcălab de Hotin. Acolo a rămas să comande, singur, Lupea Huru, socrul domnului. Lipsa de încredere s-a vădit și față de Cristea, cel de al doilea pîrcălab de Orhei, înlocuit cu Ieremia, presupusul frate al lui Ion Golăe. Dintre trădătorii de la lacul Cahul s-au menținut Cozma Murgu, boier fără dregătorie și stolnicul Bilăe [43]. Marele logofăt, Ion Golăe, cel care în adunarea chemată să hotărască ruperea legăturilor cu Poarta și spunea domnului „din două alege—ți pe cea mei bună sau pleacă-ți capul în fața împăratului sau pleacă și du-te în țări streine, dar cu turcii nu te apuca la luptă“ [44], a rămas la postul său. Ca și alți boieri și-a trimis soția și averile la Hotin. Acolo acestea au fost prădate de ostașii poloni [45].

Revenind la Ieremia Matieșescu, investit acum cu funcția de portar de Suceava sau hatman, trebuie să observăm că el a făcut, la începutul domniei lui Ioan Vodă, parte din sfat în calitate de postelnic. Spre sfîrșitul anului 1572 și la începutul celui următor nu mai apare printre membrii acestui înalt for de conducere. Este menționat din nou printre ei abia în februarie 1573. Credem că în acest timp de încordare a relațiilor moldo-polone, ca om de încredere al domnului, el a înlocuit pe Caraghiuzel în funcția de pîrcălab de Hotin și apoi a deținut dregătoria de staroste de Cernăuți. Tatăl său, logofătul Matiaș, avea proprietăți prin apropierea acestui oraș [46]. În funcțiile arătate a putut fi cunoscut de Bartolomeu Paprocki însoțitor al lui Andrei Tarnowski, solul trimis de regele polon, în cursul

---

[40] Nu se poate confunda nici cu Ioan vistier din timpul lui Alexandru Lăpușneanu. Acesta este fiul unui oarecare Petrică. S-ar putea ca cel de care ne ocupăm noi să fie menționat în unele documente, v. DIR, A, XVI, 4, p. 126, ; XVII, 1, 30 și XVII, 3, p. 41.

[41] DIR. A. XVI, 3, p. 10—11.

[42] *Ibidem*, p. 16. Întregirea Mă < laiu Patru postelnic> din documentul datat „aprilie 1573“, este greșită. În actul următor, acesta este menționat ca boier fără dregătorie.

[43] *Ibidem*, p. 29—32, 35, 36.

[44] *Letopisețul lui Azarie*, în P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, București, 1959, p. 151.

[45] A. Sava, *Documente privitoare la ținutul și tîrgul Lăpușna*, București, 1939, p. 31—36. Cf. Dinu Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, București, 1974, p. 183.

[46] DIR, A, XVII, 1, p. 134. Nepotul său Lupu Herțea le vindea lui Boul vistier.

anului 1572, la Constantinopol [47]. Fratele lui Ieremia, Nicoară, apare în toate documentele existente, ca membru al sfatului domnesc, în funcția de comis.

Izvoarele externe îl arată pe Ieremia, numit și Cernăuțeanul, ca tovarăș de pribegie al lui Ioan Vodă. Din documentele citate se vede însă că el a rămas în țară pînă în primii ani de domnie ai lui Bogdan Lăpușneanu, înainte de 15 octombrie 1570, cînd a murit doamna Ruxanda, mama domnului [48]. Prigonit de aceasta și de mitropolitul Teofan, el s-a văzut, probabil, nevoit să fugă în Imperiul Habsburgic unde s-a alăturat lui Ioan. Informația totuși rămîne nesigură.

După ruperea legăturilor Moldovei cu Poarta, Ieremia a însoțit pe domn în toate acțiunile întreprinse. În lupta de la Jiliște a fost pe punctul de a fi ucis, dacă domnul însuși nu ar fi sărit în ajutorul său [49]. În vara anului 1574, Ioan Vodă i-a încredințat misiunea de a stăvili invazia oștirii otomane peste Dunăre. În cronica lui Grigore Ureche, care a putut culege multe informații de la tatăl său Nestor, fost uricar în cancelaria lui Ioan Vodă [50], nu se face nici o aluzie la trădarea sa sau la faptul că nu și-a făcut datoria. În afară de relatările lui Paprocki și Gorecki există și altele din care rezultă că turcii au reușit să treacă peste Dunăre numai după lupte grele. Așa se prezintă, de pildă, acest eveniment în descrierea făcută în cronica germanului Carion, continuată de Filip Melanchton și de Gaspar Peucer, unde se afirmă că Ieremia nu s-a retras fără luptă de la Dunăre [51].

După retragerea de la Dunăre, Ieremia s-a prezentat în fața domnului și i-a înfățișat situația reală. Acesta a luat ultimele măsuri pentru apărarea țării. Și-a împărțit oștirea în mai multe corpuri, care trebuiau să opereze distinct. Unul din ele, condus, probabil, de marele vornic al Țării de Sus, Grumază, a fost trimis să oprească înaintarea oștilor care amenințau de la sud de Mikov [52], al doilea, sub conducerea hatmanului Ieremia a fost îndreptat spre Nistru spre a opri joncțiunea tătarilor cu turcii, iar grosul oștirii sub conducerea sa personală s-a îndreptat spre Dunăre pentru a înfrunta pe turcii care trecuseră pe la Oblucița în nordul Dunării [53]. Un raport ardelean ne arată că hatmanul a stat în calea tătarilor cu un corp de oștire numărînd 16—20.000 de oameni. Nu i-a putut opri și în fața dezastrului, împreună cu soția și copiii precum și cu unii boieri de frunte a fugit peste graniță [54].

Iată cum se pot lămuri aceste contradicții, Gorecki a scris istoria lui Ioan Vodă în anul 1575. Se pare că și-a cules cele mai multe din știrile

[47] *Călători străini despre Țările Române,* II, București, 1970, p. 402.

[48] v. Ilie Minea, *Letopisețele moldovenești scrise slavonește,* în „Cercetări istorice", I, (1925) p. 196.

[49] M. Mignat, *Histoire de l'Empire Otoman depuis son origine jusqu'à la paix de Belgrad en 1740,* vol. II, Paris, 1771, p. 212.

[50] Semnează un act din 9 august 1572, v. Ilie Minea, *op. cit.*, p. 309.

[51] Cf. Sever Zotta, *O mistificare genealogică,* în *Închinare lui N. Iorga,* Cluj, 1931, p. 437.

[52] Pentru fuga marelui vornic Grumază peste hotare și pierderea actelor pentru satele Locești și Cucorești v. DIR. A, XVI, 3, p. 134.

[53] Hurmuzaki, II, 1, p. 706.

[54] *Ibidem,* p. 695, 706, 713.

sale de la nişte cazaci, care participaseră la lupta de la lacul Cahul şi nu uitau să laude vitejia de care dăduseră ei dovadă acolo. Ei au putut să spună lui Gorecki că hatmanul este cel care a trădat pe domn. Se refereau însă la noul hatman al lui Petru Şchiopul, Slăvilă, Paprocki şi după el şi Gorecki, au pus totul pe seama lui Ieremia pe care primul l-a putut cunoaşte în timpul călătoriei sale prin Moldova în anul 1572 ca staroste de Cernăuţi şi ca pîrcălab de Hotin. La Slăvilă, numit imediat de Petru Şchiopul, înaintea luptei de la lacul Cahul, în funcţia de portar de Suceava şi hatman se referă informaţia din raportul lui Hagimas, în care se afirmă că mulţi moldoveni trec la domnul cel nou şi între ei chiar „supremus vaivodae moldaviensis belli ductor [55].

Concluzia care se desprinde din această discuţie este aceea că în vara anului 1574 a avut loc numai o singură trădare şi anume aceea a boierilor amintiţi de cronicarul Grigore Ureche.

INADVERTENCES CONCERNANT LES RECHERCHES SUR LE REGNE DE JEAN LE VAILLANT, PRINCE DE MOLDAVIE (1572—1574).

Resumé

Les recherches entreprises jusqu'à présent par les historiens roumains pour connaître les differents aspects du règne de Jean le Vaillant, prince de Moldavie, pendant les années 1572—1574, n'ont pas réussi à écarter encore les contradictions existeentes dans sources sur ce sujet. Ils ne son pas arrivés à établir, par exemple, l'auteur de la trahison qui ent lieu pendant la lutte du lac Cahul et en quoi consiste cette trahison. Ce fait, si discuté dans les études sur le règne de Jean le Vaillant, constitue l'objct de ces recherches. Leur auteur, en utilisant des informations ignorées par d'autres historiens, vient d'établir que la fonction de hetman, c'est-à-dire de comandant de la garnison de chateau fort de Suceava et de la cavalerie moldave, a été détenue alors par Ieremia Matieşeşcu, fils du logothète Matiaş. Lors la guerre contre les otomans pendant l'été de 1574, il a été envoyé par le prince, avec un corps de 1300 guerriers pour empécher l'armée otomane de passer le Danube. Avec toute la vaillance montrée par ses hommes, il n'a pas réussi arréter l'invasion de l'ennemi en Moldavie. Les informations des chroniqueurs polonais Bartholomée Paprocki et Léonard Gorecki, selon lesqueles il entama des négociations avec le comandant de ' l'armée turque et se laissa acheter pour 30000 pièces d'or sont fort discutables. D'après les témoignages d'autres sources il résulte que le commandant moldave accomplit là son devoir.

Il n'a pas pu trahir son pays pendant la lutte du lac de Cahul (11 Juin 1574) pour le simple motif qu'il accomplissait alors une autre mission. Il n'a pas participé à cette lutte parce qu'il était envoyé par le prince sur le Dnester pour empêcher le passage des Tartares sur ce fleuve et leur jonction avec l'armée turque. La seule trahison qui se soit produite à Cahul fut celle des boyards Cosma Murgu, Bilăi et Slăvilă, tous récompensés par le nouveau prince, Pierre le Boiteux, succèsseur de Jean, par des donations et de hautes charges après la défaite. Ieremia se sauva avec sa famille au-delà de la frontière du pays. Ses biens ont été confisqués par le nouveau prince.

[55] Cf. N. Iorga, Introd. la vol. Hurmuzaki XI, p. XXVI.